

«Бөгенбай батыр атындағы облыстық олимпиадалық резервтің
мамандандырылған мектеп-интернат-колледжі» КММ

Құқық негіздері және еңбекті қорғау бойынша оқу жұмыс жоспары

Құқық негіздері және еңбекті қорғау

(модуль немесе пән атауы) / (наименование или дисциплина)

Мамандық: 01140500 - "Дене тәрбиесі және спорт"
Специальность: (коды және атауы) / (код и наименование)

Біліктілік: 4S01140503 – "Спорт жаттықтырушысы-оқытушы"
Квалификация (коды және атауы) / (код и наименование)

Оқыту нысаны күндізгі жалпы орта білім базасында
Форма обучения очная на базе общего среднего образования

Жалпы сағат саны: 36,
Общее количество часов:

Әзірлеуші (-лер) Рахимжанова А.К.
Разработчик (-и) Т.А.Ә. (болған жағдайда) (қолы) / (подпись)
Ф.И.О. (при наличии)

1. Түсіндірме жазба

Осы Оқу жұмыс бағдарламасы техникалық және кәсіптік білім беру, орта білімнен кейінгі білімнің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартымен сәйкес әзірленген (23.08.2012 ж. №1080 ҚР ПП).

Құқық негіздері - оқу пәні болып табылады, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасының негіздерін, азаматтар мен мемлекеттің қатысуымен қоғамдық қатынастарды оқу пәні реттейді. Осы курсты зерделеуде сондай-ақ адамиң негізгі құқықтарымен танысу кіреді.

"Құқық негіздері" пәнін оқытудың мақсаттары: тәрбие беру болып табылады. Қазақстандық патриотизмді қалыптастыру, білім алушылардың дүниетанымын қалыптастыру, әлеуметтік және жеке күзінеттіліктерді дамытатын, әлеуметтік-кәсіптік, және жеке міндеттермен функциялардың орындалуы мен шешілуін қамтамасыз етеді.

Пәнді оқытудың міндеттері қазіргі заманға сай қызығушылықтар мен қажеттіліктерге байланысты анықталады. Қоғамымызды одан әрі демократияландыру, қалыптастыру Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтық мемлекет талап етеді, құқықтық оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру бойынша кезек күттірмейтін және тиімді шараларды жастарға қабылдауды талап етеді. Осыған сүйене отырып, студенттердің нақты өмірлік жағдайлары құқықтық түсініктері техникалық және кәсіптік оқыту ұйымдарында, толығырақ көрсетуі тиіс. Білім берудің осы кезеңінің жетекші міндеті студенттерді қажетті құқықтық біліммен және дағдылармен қаруландыру кейінгі еңбек қызметінде қажетті болып табылады

2.Пәнді оқытудың жоспарланған нәтижелері

Жоспарланған құзыреттер стандарт және білім беру бағдарламасы	Жұмыс орнында жоспарланған нәтижелер оқу бағдарламасы
Пәнді оқу нәтижесінде білім алушы иеленуі тиіс құзыреттері базалық: БҚ 1. Адами қасиеттердің негізінде құрылған рухани құндылықтармен нормаларды түсіну және қолдану;	пәнді зерделеу нәтижесінде білім алушылар біледі: жеке тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін моральдық нормалар мен құқықтар, орнықты дамуды қалыптастыру; істей алады: талдау құндылықтар мен нормалар құқықтық мәдениетті қалыптастыру дағдылардың меңгерді: заңнамалық актілердің нормаларын салыстыру құзыретті: заңнамалық актілерді салыстырмалы талдау жүргізуде
БҚ 2. Әртүрлі жағдайларда, мәселелерді анықтай және шеше білу, өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу;	біледі: құқықтық нормалар мен институттардың ұйғарымдары істей алады: негізінде өз ұстанымын білдіру қолданыстағы құқық нормалары дағдылардың меңгерді: заң негізінде әртүрлі заңды жағдайларды талдау және шешу құзыретті: құқықтық жағдайды шешу
БҚ3. Өз құқықтарын құқықтық заңнамаларға сәйкес қорғай білу. Қауіпсіздік техникасының ежелерін сақтау;	біледі: Еңбек кодексіне сәйкес қызметкердің құқықтары мен міндеттері істей алады: жұмыскер мен жұмыс берушінің материалдық және тәртіптік деп ажырата білу жауапкершілігін ажырата білу дағдылардың меңгерді:

	еңбек дауларын шешу құзыретті: - еңбек дауларын шешу
БҚ 4. Ауызша және жазбаша қарым-қатынас, еркін сөйлеу тәсілдерін меңгеру;	біледі: - нормативтік актілерді, баптарды ауызша және жазбаша сөйлеуде қолдану істей алады: құқықтың даулы мәселелерде шарттарды, өзге де азаматтық-құқықтық шарттарды жасау, өз ұстанымын қорғау дағдыларды меңгердік: еркін ауызша және жазбаша қарым-қатынас; пікірсайыстар, пікірталастар жүргізу құзыретті: нормативтік құқықтық актілерді пайдалануда және қолдануда актілер мен заң терминдерінің түсіндірме сөздігі
БҚ 5. Өңдеу тәсілдерін меңгеру, ақпаратты сақтау және қолдану, интернетпен, электрондық поштамен жұмыс жасау;	біледі: жинаудың, сақтаудың және пайдаланудың компьютерлік әдістері. ақпаратты өңдеу; интернеттен ақпаратты іздеу әдістері; электрондық оқу құралдарымен жұмыс істеу негіздері істей алады: құқық бойынша ақпаратты іздеу, сақтау, өңдеу қажетті ақпаратты мына жерден іздеңіз Интернетте; дағдыларды меңгереді: қолда бар білімдерді пайдалана отырып, білімді бақылау, құқық бойынша оқыту құралдары; құзыретті: Интернеттен ақпаратты іздеу, оқу кезінде компьютерді қолдануда
КҚІ. Әлеуметтік дамудың тарихи заңдылықтарын түсіну, нақты құқықтық жағдайларда, құқықтық мемлекеттің саясатында дұрыс бейімделу.	біледі: - қоғамдық-тарихи жағдайлар; мемлекеттің қалыптасуына ықпал еткен және құқықтар; - Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының заңдары; - Қазақстан Республикасының сайлау жүйесі; - әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы және жазалар; - еңбек, ұжымдық шарттың шарттары туралы шарттар, жалақы, еңбек тәртібі; біледі: - азаматтық құқықтарды пайдалану; - құқық бұзушылық фактілерін талдау; - құрамы мен санаттарын сипаттау; - нормативтік-құқықтық актілерді қолдану; құзыретті: нормативтік-құқықтық актілерді қолдануда, құқықтық жағдайды шешу

Семестр бойынша сағаттарды бөлу

Пән /модульдің коды және атауы	Модульдегі барлық сағат саны Всего часов в модуле	Соның ішінде							
		1 курс		2 курс		3 курс		4 курс	
		1 семестр	2 семестр	3 семестр	4 семестр	5 семестр	6 семестр	7 семестр	8 семестр
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Құқық негіздері негіздері және еңбекті қорғау	36					36			
Барлығы:	36					36			

Семестр бойынша сағаттарды бөлу

Пән/код және модуль атауы	Бір модульге жалпы сағат	3 курс	
		5 семестр	6 семестр
Барлығы:	36	36	
Пән/модуль бойынша оқыту үшін барлығы			

3. Күнтізбелік және тақырыптық жоспарлау

Барлығы 36 сағат, дәріс – 24 сағат, практикалық – 12 сағат

№	Тақырыбы	Жалпы сағаттар	Теор.	Практ.
		36	24	12
5 СЕМЕСТР				
	1-бөлім. Мемлекет және құқық теориясының негіздері			
1.	Тақырып 1.1. Құқық негіздері пәнінің түсінігі	2	2	
2.	Тақырып 1.2. Мемлекет және құқық теориясының пәні және әдісі	2		2
3.	Тақырып 1.3. Мемлекет және құқықтың пайда болу теориялары	2	2	
4.	Тақырып 1.4. Мемлекеттің түсінігі мен белгілері	2		2
5.	Тақырып 1.5 Мемлекет нысаны мен механизм	2		2
6.	Тақырып 1.6 Құқықтың түсінігі, мазмұны және функциясы	2	2	
7.	Тақырып 1.7 Құқықтың қайнар көздері (нысаны)	2	2	
8.	Тақырып 1.8 Құқықтық норма	2	2	
9.	Тақырып 1.9. Құқықтық жүйе	2	2	
10.	Тақырып 1.10. Құқықтық қатынастар	2	2	
	2 бөлім. Конституциялық құқық және әкімшілік құқық негіздері.			
11.	Тақырып 2.1. ҚР отбасы құқығының негіздері	2		2
12.	Тақырып 2.2. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығының негіздері	2	2	
13.	Тақырып 2.3. . Қазақстан Республикасының процессуалдық құқығының негіздері	2	2	
14.	Тақырып 2.4. . Қазақстан Республикасының азаматтаттық процессуалдық құқығының негіздері	2	2	
15.	Тақырып 2.5. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының қызметін ұйымдастырудың негіздері	2	2	

16.	Тақырып 2.6. Қазақстан Республикасының қаржы құқығы және салық құқығы негіздері	2		2
17.	Тақырып 2.7. Қазақстан Республикасының экологиялық құқық негіздері	2	2	
18.	Тақырып 2.8. Халықаралық құқық негіздері	2		2

4. Пәнінің мазмұны

Тақырып 1.1. Құқық негіздері пәнінің түсінігі

- Құқық — бұл әлеуметтік қатынастарды реттеу үшін ұсынылатын жалпыға бірдей міндетті мінез-құлық ережелерінің (нормаларының) жиынтығы.
- Құқық қоғамдағы тәртіпті сақтауда, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауда, сондай-ақ нормаларды бұзғаны үшін белгіленген жауапкершілікте маңызды рөл атқарады.

Тақырып 1.2. Мемлекет және құқық теориясының пәні және әдісі

- **Салалық құқықтар** : құқықтар жүйесі қоғамдық қатынастардың белгілі бір саласын реттейтін үздіксіз салалардан тұрады.
  - **Конституциялық құқық** : мемлекеттік құрылыстың негіздерін, азаматтардың құқықтары мен міндеттерін белгілейді.
  - **Әкімшілік құқық** : мемлекеттік басқару саласындағы қатынастарды реттейді.
  - **Азаматтық құқық** : мүлктік және соған байланысты жеке мүлктік емес қатынастарды реттейді.
  - **Қылмыстық құқық** : қылмыстық әрекеттер үшін жауапкершілікті белгілейді.
  - **Еңбек құқығы** : жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы қарым-қатынасты ажырату.
  - **Отбасы құқығы** : отбасы-неке қатынастарын реттейді.
- **Жүйенің іске қосылу принциптері** :
  - Заңдылық, әділдік, баршаның заң алдындағы теңдігі, адам құқықтарын қорғау.
- **Құқықтың қайнар көздері** :
  - Қазақстан Республикасының Конституциясы, заңдары, заңға тәуелді актілері, Швейцарияда танылған шарттар қолданылады.

Тақырып 1.3. Мемлекет және құқықтың пайда болу теориялары

Конституциялық құқық ұғымы :

- Конституциялық құқық — бұл мемлекеттік құрылыстың негіздерін, азаматтардың құқықтары мен міндеттерін, сондай-ақ мемлекеттік органдардың тәртібі мен сақталуын қалыптастыруды реттейтін жетекші құқық саласы.
- Ол еліміздің басты заңы болып табылатын Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделген.

Қазақстан Республикасының Конституциясы :

- **Қабылданды** 1995 жылы 30 тамызда жалпыхалықтық референдумда.
- Мемлекеттік құрылыстың негіздерін айқындайды, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бекітеді, мемлекеттік органдардың құрылымы мен функцияларын белгілейді.

Конституциялық құқықтың негізгі принциптері :

- **Егемендік және тәуелсіздік** : Қазақстан Республикасы — егеменді мемлекет.
- **Демократия** : халық - күшті билік; халық - күшті билік.
- **Құқықтар мен бостандықтардың кепілдігі** : Конституция әрбір азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғайды.
- **Биліктің бөлінуі** : заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтары тәуелсіз және өзара әрекеттеседі.
- **Құқықтық мемлекет** : барлық билік органдары мен азаматтар заңдарды сақтауды жалғастыруда.

Азаматтардың негізгі құқықтары мен міндеттері :

- **Құқықтар** : өмір сүру құқығы, бостандық, жеке басына қол сұғылмаушылық, сөз және жиналыс бостандығы, заң алдындағы теңдік.
- **Міндеттері** : Конституция мен билікті сақтау, елдің тәуелсіздігін қорғау, салықтар мен алымдарды төлеу.

Бекітілген мемлекеттік органдар Конституция :

- **Президент** : мемлекет басшысы, Конституцияның кепілі.
- **Парламент** : екі палатадан — Сенат пен Мәжілістен тұратын заң шығарушы орган.
- **Үкімет** : атқарушы билік органы.
- **Сот жүйесі** : Жоғарғы Сот басқаратын тәуелсіз соттар.

қырып 1.4. Мемлекеттің түсінігі мен белгілері

Әкімшілік құқық түсінігі :

- Әкімшілік құқық — бұл мемлекеттік басқару саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Ол атқарушы органдардың қызметіне жауап береді, олардың азаматтармен және мекемелермен өзара іс-қимылын, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтардың тәртібі мен жауапкершілігін реттейді.

Әкімшілік құқық субъектілері :

- **Мемлекеттік органдар** : нормалардың сақталуын және қоғамдық тәртіптің сақталуын қамтамасыз ететін атқарушы билік.
- **Азаматтар мен заңды тұлғалар** : қатынастарды реттеудің субъектілері де (мысалы, істерді реттеуге қатысушылар) де, мемлекеттік бақылау және реттеу объектілері де болуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар :

- Әкімшілік құқық бұзушылықтар — бұл қоғамдық тәртіпке, азаматтардың құқықтарына немесе әкімшілік құқық нормаларына қол сұғатын құқыққа қайшы әрекеттер (әрекет немесе әрекетсіздік).
- Мысалдар: жол қозғалысы ережелерін бұзу, сауда ережелерін бұзу, қоғамдық тәртіпті бұзу.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық :

- **Жазаларды қолдану түрлері** : ескерту, айыппұл, әкімшілік қамауға алу, мүлкті тәркілеу, арнайы куәліктердің болмауы (мысалы, жүргізуші куәлігі).
- Жауапкершілік Қазақстан Республикасының Құқық бұзушылықтарды реттеу туралы Кодексінде белгіленген.
-

Тақырып 1.5 Мемлекет нысаны мен механизм

Азаматтық құқық ұғымы:

- Азаматтық құқық — мүлктік және соған байланысты жеке мүлктік емес қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Азаматтық құқықтың негізгі мақсаты — азаматтық-құқықтық қатынастарға қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау.

Азаматтық құқықтың принциптері:

- **Тараптардың теңдігі**: азаматтық-құқықтық қатынастардың барлық субъектілерінің құқықтары мен міндеттері тең.
- **Меншікке қол сұғылмаушылық**: мүлікке құқықты қорғау.
- **Шарттың еркіндігі**: азаматтық-құқықтық қатынастардың субъектілері келісім-шарттарды еркін жасай алады және өзгерте алады.
- **Құқықты теріс пайдалануға жол бермеушілік**: азаматтық құқықтарды пайдалану адал және адал болуы керек.

Азаматтық құқықтық қатынастардың субъектілері:

- **Жеке тұлғалар**: Қазақстан Республикасының азаматтары, шетел азаматтары және азаматтығы жоқ тұлғалар. Олардың азаматтық құқық қабілеттілігі (құқықтар мен міндеттерге ие болу қабілеті) және құқық қабілеттілігі (өз әрекеттері арқылы құқықтарды немдену және міндеттерді орындау қабілеті) бар.

- **Заңды тұлғалар:** белгілі бір мақсаттарға жету үшін құрылған және әрекет қабілеттілігі бар ұйымдар. Заңды тұлғалар коммерциялық (мысалы, компаниялар) және коммерциялық емес (мысалы, қоғамдық бірлестіктер) болуы мүмкін.
- **Мемлекет:** Қазақстан Республикасы және оның әкімшілік-аумақтық бөліністері де азаматтық-құқықтық қатынастардың субъектілері бола алады.

Субъектілердің құқықтары мен міндеттері:

- **Жеке тұлғалар** олардың өз мүлкін иеленуге, пайдалануға және оған билік етуге, мәмілелер жасасуға және міндеттемелерге қатысуға құқығы бар.
- **Заңды тұлғалар** мүлктік дербестікке ие, келісім-шарттар жасай алады, өз әрекеттері үшін жауап береді.
- **Мемлекет** азаматтармен және заңды тұлғалармен тең дәрежеде мүлктік қатынастарға қатыса алатын азаматтық құқықтың ерекше субъектісі ретінде әрекет етеді.

Тақырып 1.6 Құқықтың түсінігі, мазмұны және функциясы

Азаматтық құқық объектілері туралы түсінік:

- Азаматтық құқықтың объектілері — бұл азаматтық-құқықтық қатынастар туындайтын материалдық және материалдық емес игіліктер.
- Объектілерге заттар, ақшалар, бағалы қағаздар, мүлктік құқықтар, зияткерлік қызмет нәтижелері және материалдық емес жеке игіліктер кіруі мүмкін.

Азаматтық құқық объектілерінің түрлері:

- **Заттар:** меншікте болуы мүмкін материалдық заттар (жылжымайтын мүлік, жылжымалы мүлік).
- **Ақша және бағалы қағаздар:** ақша қаражаттары, акциялар, облигациялар, сертификаттар.
- **Зияткерлік қызметтің нәтижелері:** өнертабыстар, өнер туындылары, сауда белгілері.
- **Мүлктік құқықтар мен міндеттер:** міндеттемелердің орындалуын талап ету құқығы.
- **Материалдық емес жеке игіліктер:** ар-намыс, қадір-қасиет, іскерлік бедел, есімге құқық.

Меншік құқығы ұғымы:

- Меншік құқығы — бұл адамның мүлкті өз қалауы бойынша иелену, пайдалану және билік ету құқығы.
- Меншік құқығы үш элементті қамтиды: мүлікке иелік ету, пайдалану және билік ету.

Қазақстан Республикасындағы меншік нысандары:

- **Жеке меншік:** жеке немесе заңды тұлғаларға тиесілі мүлік.
- **Мемлекеттік меншік:** қоғамдық мүдде үшін пайдаланылатын мемлекетке тиесілі мүлік.
- **Заңды тұлғалардың меншігі:** ұйымдарға өз мақсаттарын жүзеге асыру үшін тиесілі мүлік.

Меншік құқығын шектеу:

- Кейбір жағдайларда меншік құқығы қоғам мүддесі үшін шектелуі мүмкін, мысалы, мемлекет мұқтажы үшін өтемақымен мүлкті алып қою кезінде.

Меншік құқығын қорғау:

- Мүлік иесінің үшінші тұлғалардың заңсыз қол сұғушылықтарынан қорғалуға құқығы бар.
- Меншік құқығын қорғау сот арқылы жүзеге асырылады.

Тақырып 1.7 Құқықтың қайнар көздері (нысаны)

Мәміле ұғымы:

- Мәміле — бұл азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеуге, өзгертуге немесе тоқтатуға бағытталған заңды әрекет.
- Мәмілелер келісімге қатысушы тараптардың санына байланысты біржақты, екіжақты және көпжақты болуы мүмкін.

Мәмілелердің түрлері:

- **Біржақты мәмілелер:** жасалуы үшін бір тараптың еркі жеткілікті болатын мәміле (мысалы, өсиет).

- **Екіжақты және көпжақты мәмілелер (шарттар):** екі немесе одан да көп тараптардың келісімі қажет болатын мәмілелер (мысалы, сатып алу-сату, жалға алу).

Мәмілелер нысаны:

- **Ауызша нысаны:** мәміле жазбаша ресімдеуді талап етпейтін заңнамада көзделген жағдайларда рұқсат етіледі.
- **Жазбаша нысан:** көптеген транзакциялар үшін талап етіледі, әсіресе олар елеулі мүлктік мүдделерге қатысты болса.
- **Нотариалдық нысан:** заңмен анықталған мәмілелер үшін міндетті (мысалы, жылжымайтын мүлкті сыйға тарту).

Шарт ұғымы:

- Шарт — бұл екі немесе одан да көп тараптардың азаматтық құқықтар мен міндеттерді белгілеуге, өзгертуге немесе тоқтатуға бағытталған келісімі.
- Шарттар мәмілелердің ең көп тараған нысаны болып табылады және ауызша немесе жазбаша түрде қоса алғанда, әртүрлі нысандарда жасалуы мүмкін.

Шарттардың түрлері:

- **Сатып алу-сату шарты:** мүлкті бір тұлғадан екінші тұлғаға белгілі бір бағаға беру.
- **Жалдау шарты:** мүлкті ақылы түрде уақытша пайдалану.
- **Мердігерлік шарты:** жұмыстарды орындау немесе қызметтерді көрсету.
- **Қарыз шарты:** ақшаны немесе заттарды қайтару міндеттемесімен беру.

Шарттық қатынастардың принциптері:

- **Шарттың еркіндігі:** тараптар, егер бұл заңға қайшы келмесе, олардың шарттарын анықтайтын шарттарды еркін жасай алады.
- **Орындаудың міндеттілігі:** жасалған шарттар барлық тараптардың міндетті түрде орындауына жатады.
- **Тараптардың теңдігі:** шарт тараптарының құқықтары мен міндеттері тең.

Мәмілелердің жарамсыздығы:

- Мәмілелер, егер олар заңға қайшы келсе, нысанын бұза отырып жасалса немесе алдау немесе мәжбүрлеу арқылы жасалса, жарамсыз деп танылуы мүмкін.

Тақырып 1.8 Құқықтық норма

Міндеттеме ұғымы:

- Міндеттеме — бұл азаматтық-құқықтық қатынас, оның негізінде бір тұлға (борышкер) басқа тұлғаның (несие берушінің) пайдасына белгілі бір іс-әрекетті (мысалы, мүлкті беру, жұмысты орындау, төлеу) жасауға міндетті. ақша) немесе оны жасаудан бас тарту.
- Міндеттемелер мәмілелер (шарттар), заңдар, зиян келтіру және өзге де заңдық маңызы бар іс-әрекеттер негізінде туындайды.

Міндеттеме субъектілері:

- **Несие беруші** — міндеттеменің орындалуын талап етуге құқығы бар тұлға.
- **Борышкер** — міндеттемені орындауға міндетті тұлға.

Міндеттемелерді орындау:

- Міндеттемелер шарттың талаптарына және заң талаптарына сәйкес тиісті түрде орындалуы керек.
- Міндеттеменің шарттарына байланысты орындалу ішінара немесе толық болуы мүмкін.

Міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ету тәсілдері: Қамтамасыз ету әдістері несие берушінің мүдделерін қорғауға бағытталған және борышкердің міндеттемелерін орындауына кепілдік береді. Оларға мыналар жатады:

- **Кепіл:** борышкердің мүлкі міндеттеменің орындалуын қамтамасыз ету үшін беріледі. Егер міндеттеме орындалмаса, мүлік қарыз бойынша сатылуы мүмкін.
- **Кепілгерлік:** үшінші тұлға (кепілгер) несие беруші алдында борышкер алдындағы міндеттемені орындамаған жағдайда оны орындауға міндеттенеді.
- **Тұрақсыздық айыбы (айыппұл, өсімпұл):** борышкер міндеттемені орындамаған немесе тиісінше орындамаған жағдайда несие берушіге төлеуге міндетті ақшалай сома.

- **Ақша салымы:** міндеттемені орындауға берілетін ақша сомасы. Егер міндеттемені борышкер орындамаса, негізгі қарыз несие берушіде қалады.
- **Мүлкікті ұстап қалу:** несие беруші борышкердің мүлкін міндеттеме орындалғанға дейін ұстауға құқылы.

Міндеттемелерді орындамағаны үшін жауапкершілік:

- Міндеттеме орындалмаған жағдайда борышкер залалды өтеу, тұрақсыздық айыбын төлеу немесе заңда немесе шартта көзделген басқа да шаралар түрінде жауаптылықта болады.

Міндеттемелерді тоқтату:

- Міндеттеме тиісті түрде орындалған жағдайда, тараптардың келісімі бойынша, егер оны орындау мүмкін болмаса (мысалы, субъектінің жойылуына байланысты) немесе заңда көзделген басқа негіздер бойынша тоқтатылады.

Тақырып 1.9. Құқықтық жүйе

Еңбек құқығы ұғымы:

- Еңбек құқығы — бұл еңбек қызметіне байланысты қызметкер мен жұмыс беруші арасындағы қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Еңбек заңнамасының негізгі міндеттері: жұмысшылардың құқықтарын қорғау, еңбек жағдайларын реттеу, қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету және әділетті сыйақы төлеу.

Еңбек құқығының қайнар көздері:

- Негізгі көзі болып табылады **Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі**, ол еңбек қатынастарының барлық аспектілерін реттейді.
- Сондай-ақ, еңбек заңнамасының қайнар көздері нормативтік құқықтық актілер, ұжымдық шарттар мен келісімдер болып табылады.

Еңбек құқығының субъектілері:

- **Қызметкер:** еңбек шарты негізінде жұмыс берушімен еңбек қатынастарына түсетін жеке тұлға.
- **Жұмыс беруші:** жұмыспен қамтамасыз ететін және жалақы төлеуге міндеттенетін заңды немесе жеке тұлға.

Еңбек шарты:

- Еңбек шарты — бұл қызметкер мен жұмыс беруші арасындағы олардың құқықтары мен міндеттерін белгілейтін келісім.
- Шартта еңбек жағдайлары, жалақы, жұмыс күнінің ұзақтығы, тараптардың міндеттері және еңбек қатынастарының басқа да маңызды аспектілері көрсетілген.
- Еңбек шарты мерзімді (белгілі бір мерзімге) және мерзімсіз (мерзімсіз) болуы мүмкін.

Жұмыскерлер мен жұмыс берушілердің құқықтары мен міндеттері:

- **Қызметкердің құқықтары:** қауіпсіз еңбек жағдайларына, еңбекке ақы төлеуге, демалысқа, кемсітушіліктен қорғауға, ереуілге шығу құқығына.
- **Қызметкердің міндеттері:** өзінің еңбек міндеттерін адал орындау, ішкі тәртіп ережелерін сақтау, жұмыс беруші мүлкінің сақталуын қамтамасыз ету.
- **Жұмыс берушінің құқықтары:** еңбек міндеттерін орындауды талап ету, ішкі тәртіп ережелерін белгілеу.
- **Жұмыс берушінің міндеттері:** жұмыспен қамтамасыз ету, жалақы төлеу, қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз ету.

Жұмыс уақыты және демалыс уақыты:

- Қалыпты жұмыс уақытының ұзақтығы аптасына 40 сағаттан аспауы керек.
- Қызметкер жұмыс күніндегі үзілістерді, демалыс күндерін және жыл сайынғы ақылы еңбек демалысын қамтитын демалыс алуға құқылы.

Еңбекті қорғау:

- Жұмыс беруші қауіпсіз еңбек жағдайларын және жұмыс орнындағы қызметкерлердің денсаулығын қорғауды қамтамасыз етуге міндетті.
- Еңбекті қорғау жазатайым оқиғалардың, аурулардың және жұмысшылардың денсаулығына басқа да қауіпті әсерлердің алдын алуға бағытталған шаралар кешенін қамтиды.

Еңбек қатынастары тараптарының жауапкершілігі:

- Еңбек заңнамасын бұзғаны үшін қызметкерлер мен жұмыс берушілер тәртіптік, материалдық немесе әкімшілік жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Тақырып 1.10. Құқықтық қатынастар

Еңбек шарты:

- **Еңбек шарты** — бұл қызметкер мен жұмыс беруші арасындағы келісім, ол бойынша қызметкер белгілі бір жұмысты орындауға міндеттенеді, ал жұмыс беруші еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге және еңбекке ақы төлеуге міндеттенеді.
- Еңбек шарты тараптардың құқықтары мен міндеттерін, еңбек жағдайларын, жалақыны және жұмыс ұзақтығын реттейді.
- Еңбек шарты болуы мүмкін **мерзімсіз** (белгісіз мерзімге) және **шұғыл** (белгілі бір мерзімге, мысалы, жобаның орындалу уақытына немесе уақытша жұмысқа).
- Шартта негізгі шарттар көрсетілуі керек: лауазымның атауы, жұмыс орны, жұмыс және демалыс режимі, еңбекақы төлеу шарттары, еңбек демалысының ұзақтығы.

Тараптардың құқықтары мен міндеттері:

- **Қызметкер** өзінің еңбек функцияларын келісім-шартқа сәйкес орындауға, тәртіп пен ішкі тәртіп ережелерін сақтауға міндетті.
- **Жұмыс беруші** жалақыны уақтылы төлеуге, қауіпсіз еңбек жағдайларын қамтамасыз етуге және еңбек заңнамасын сақтауға міндетті.

Жұмыс уақыты:

- **Жұмыс уақытының қалыпты ұзақтығы** аптасына 40 сағатты құрайды, бірақ жұмысшылардың кейбір санаттары (мысалы, кәмелетке толмағандар) үшін қысқартылған мерзім белгіленеді.
- Мүмкін **үстеме жұмыстар**, бірақ олар заңмен шектелген және көтерілген мөлшерлеме бойынша төленуі тиіс.
- **Ауысымдық жұмыс және икемді кестелер** тараптардың келісімі бойынша және еңбек заңнамасына сәйкес мүмкін болады.

Демалыс уақыты:

- **Жұмыс күні ішіндегі үзілістер:** қызметкердің ұзақтығы кемінде 30 минут демалыс және түскі үзіліс алуға құқығы бар.
- **Күнделікті демалыс:** жұмыс күнінен кейін қызметкер кем дегенде 12 сағат үзіліссіз демалуы керек.
- **Демалыс күндері:** қалыпты жұмыс аптасы екі демалыс күнін (әдетте сенбі және жексенбі) қамтамасыз етеді.
- **Жыл сайынғы ақылы еңбек демалысы:** әрбір қызметкердің ұзақтығы кемінде күнтізбелік 24 күн болатын жыл сайынғы демалысқа құқығы бар.

Жұмыстың және демалыстың ерекше режимдері:

- Кейбір жұмысшылар үшін еңбек заңнамасымен реттелетін арнайы жұмыс режимдері (мысалы, ауысымдық немесе ауысымдық жұмыс) қарастырылуы мүмкін.

Тақырып 2.1. Қазақстан Республикасының отбасы құқығының негіздері

Отбасы құқығы ұғымы:

- Отбасы құқығы — бұл отбасында ерлі-зайыптылар, ата-аналар мен балалар, сондай-ақ отбасының басқа мүшелері арасында туындайтын жеке мүліктік емес және мүліктік қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Отбасы құқығы отбасы құқықтарын, балалардың мүдделерін қорғау, неке одағының еріктілігі және ерлі-зайыптылардың теңдігі принциптеріне негізделген.

Отбасы құқығының негізгі қайнар көздері:

- **Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексі** бұл отбасылық қатынастарды реттейтін негізгі нормативтік акт.
- Сондай-ақ отбасылық қатынастар Конституциямен, заңдармен және Қазақстан мойындаған халықаралық шарттармен реттеледі.

Неке:

- **Неке** — бұл ерлі-зайыптылардың тең құқықтарына негізделген және АХАЖ органдарында тіркелген отбасын құру үшін жасалған ерлер мен әйелдердің ерікті бірлестігі.
- Некеге тұру шарттары: неке жасына жету (18 жас), некеге тұруға өз еркімен келісу, басқа адаммен некеге тұрмау, жақын туыстықтың болмауы.
- Неке ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттерін, соның ішінде ортақ меншік құқығын, балаларды тәрбиелеу және бір-бірін асырау құқығын тудырады.

Ерлі-зайыптылардың құқықтары мен міндеттері:

- **Жеке құқықтар:** кәсіпті, тұрғылықты жерді таңдау еркіндігі, жеке мүлкін сақтау құқығы.
- **Мүліктік құқықтар:** некеде алған мүлікті бірлесіп иелену. Ажырасу кезінде ерлі-зайыптылардың жеке мүлкі бөлінбейді.
- **Міндеттері:** өзара қолдау мен қамқорлық, балаларды тәрбиелеу, отбасылық құндылықтарды сақтау.

Ата-ана құқықтары мен міндеттері:

- Ата-аналар балаларын тәрбиелеуге, олардың денсаулығына, білімі мен дамуына қамқорлық жасауға міндетті.
- Балалардың өз мүдделерін қорғауға, ата-аналарының тәрбиесіне және күтіп-бағуына құқығы бар.
- Сондай-ақ ата-аналар балаларын кәмелеттік жасқа толғанға дейін қаржылай қамтамасыз етуге міндетті.

Некені тоқтату:

- Неке сот немесе АХАЖ органдары арқылы бұзылуы мүмкін.
- Егер ерлі-зайыптылардың кәмелетке толмаған балалары болса немесе мүлікті бөлу туралы келісімге келмеген болса, сот арқылы ажырасу талап етіледі.
- Ажырасу кезінде мүлікті бөлу, алимент төлеу, балаларды қамқорлыққа алу мәселелері шешіледі.

Алименттік міндеттемелер:

- Ата-аналар ажырасқан жағдайда кәмелетке толмаған балаларын асырау үшін алимент төлеуге міндетті.
- Сондай-ақ, алименттік міндеттемелер отбасының басқа мүшелері арасында болуы мүмкін, мысалы, еңбекке жарамсыз ата-аналарды асырау үшін.

Тақырып 2.2. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығының негіздері

Қылмыстық құқық түсінігі:

- Қылмыстық құқық — бұл қылмыстармен және оларды жасағаны үшін жазалармен байланысты қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Қылмыстық құқықтың негізгі мақсаты — азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қорғау, сондай-ақ заңды бұзғаны үшін жауапкершілікті белгілеу.

Қылмыс:

- Қылмыс — Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде жазалау қаупімен тыйым салынған қоғамға қауіпті әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік).
- Қылмыстар ауырлық дәрежесі бойынша санаттарға бөлінеді: **ауырлығы шамалы, ауырлығы орташа, ауыр және аса ауыр.**

Қылмыс құрамы:

- **Қылмыстың объектісі:** заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар немесе игіліктер (мысалы, өмір, денсаулық, мүлік).
- **Объективті жағы:** қылмыскер жасаған әрекет немесе әрекетсіздік.
- **Субъективті жағы:** қылмыстың кінәсі, себебі, мақсаты.
- **Қылмыстың субъектісі:** қылмыс жасаған және қылмыстық жауаптылық жасына жеткен адам (16 жас, жекелеген жағдайларда 14 жас).

Жаза:

- Жаза — бұл қылмыс жасағаны үшін сот тағайындайтын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы.

- Қазақстан Республикасындағы жазалардың түрлері: айыпнұл, бас бостандығынан айыру, бас бостандығын шектеу, түзеу жұмыстары, тұтқындау, өмір бойына бас бостандығынан айыру.
- Жазаның мақсаты — қылмыскерді түзеу, жаңа қылмыстардың алдын алу, сондай-ақ әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру.

Қылмыстық құқықтың принциптері:

- **Заңдылық:** жаза тек заңда қылмыс ретінде тікелей көзделген әрекет үшін ғана тағайындалуы мүмкін.
- **Кінәсіздік презумпциясы:** адамның кінәсі заңда белгіленген тәртіппен дәлелденгенге дейін кінәсіз деп танылады.
- **Әділдік:** жаза жасалған қылмыстың ауырлығына сәйкес болуы керек.
- **Жауапкершіліктің бұлтартпастығы:** қылмыс жасаған кез келген адам қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Әрекеттің қылмыстылығын болдырмайтын мән-жайлар:

- **Қажетті қорғаныс:** қылмыстық қол сұғушылықтан қорғауға бағытталған әрекеттер, егер олар қауіп дәрежесіне сәйкес келсе.
- **Аса қажеттілік:** басқа қорғаныс құралдары болмаған жағдайда көбірек зиян келтіру қаупін болдырмауға бағытталған әрекеттер.
- **Бұйрықты немесе өкімді орындау:** егер адам іс-әрекеттің қылмыстық сипатын білмей, бұйрық бойынша әрекет еткен болса.

Қылмыстық жауаптылықтың жасы:

- Қылмыстық жауаптылық 16 жастан, ал ауыр қылмыстар бойынша 14 жастан (мысалы, кісі өлтіру, ұрлық, зорлау) басталады.

Тақырып 2.3. . Қазақстан Республикасының процессуалдық құқығының негіздері

Қылмыстық іс жүргізу құқығының түсінігі:

- Қылмыстық іс жүргізу құқығы — қылмыстық істерді тергеу, қарау және шешу тәртібін реттейтін құқық саласы.
- Негізгі мақсат — қылмыстық істер бойынша шындықты анықтау, процеске қатысушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, сондай-ақ сот төрелігін жүзеге асыруда әділеттілікті қамтамасыз ету.

Қылмыстық процестің принциптері:

- **Заңдылық:** қылмыстық процеске қатысушылардың барлық әрекеттері заңға сәйкес болуы керек.
- **Кінәсіздік презумпциясы:** адамның кінәсі дәлелденіп, сот үкімімен расталмайынша, ол кінәсіз деп танылады.
- **Қатысушылардың құқықтарын қамтамасыз ету:** айыпталушының, жәбірленушінің, куәгерлердің және процеске қатысушылардың құқықтарын қорғау.
- **Тараптардың жарыспалылығы мен теңдігі:** айыптау мен қорғау процесінде тең құқықтарға ие.
- **Қорғалу құқығы:** айыпталушының заң көмегін алуға және адвокаттан қорғауға құқығы бар.

Қылмыстық процестің кезеңдері:

- **Қылмыстық іс қозғау:** қылмыс туралы ақпаратты алудан басталады.
- **Алдын ала тергеу:** тергеу органдары тергеу жүргізеді, дәлелдемелер жинайды, қылмыстың мән-жайын анықтайды.
- **Айып тағу:** жиналған дәлелдемелердің негізінде айыпталушыға ресми айып тағылады.
- **Сот талқылауы:** сот істі қарайды, тараптарды тыңдайды (айыптау және қорғау), дәлелдемелерді зерттейді.
- **Үкім шығару:** сот айыпталушының кінәсі немесе кінәсіздігі туралы шешім шығарады және жазаны тағайындайды немесе ақтайды.
- **Үкімге шағым жасау:** тараптар сот шешіміне апелляциялық немесе кассациялық тәртіпте шағымдана алады.
- **Үкімді орындау:** үкім заңды күшіне енгеннен кейін ол орындалады.

Қылмыстық процеске қатысушылар:

- **Сот:** істі қарайтын және үкім шығаратын тәуелсіз орган.
- **Айыптаушы (прокурор):** айыптаушы тарапты білдіреді, мемлекеттік айыптауды қолдайды.
- **Қорғаушы (адвокат):** айыпталушының мүддесін білдіреді және оның қорғалуын қамтамасыз етеді.
- **Айыпталушы (сотталушы):** өзіне қатысты қылмыстық іс қозғалған тұлға.
- **Жәбірленуші:** қылмыс салдарынан зардап шеккен адам.
- **Куәгерлер, сарапшылар:** айғақтар мен сараптамалық қорытындылар беру үшін процеске қатысатын тұлғалар.

Дәлелдемелер және олардың түрлері:

- **Куәлардың айғақтары:** іске қатысы бар тұлғалар берген ақпарат.
- **Жазбаша және заттай дәлелдемелер:** істің мән-жайын растайтын немесе жоққа шығаратын құжаттар, заттар.
- **Сараптамалық қорытындылар:** арнайы білімді қажет ететін мәселелер бойынша мамандардың қорытындылары.

Процестік мәжбүрлеу шаралары:

- **Ұстау:** айыпталушының немесе күдіктінің сотқа келуін қамтамасыз ететін уақытша шара.
- **Тұтқындау:** қашып кетудің алдын алу, қылмысты жасыру немесе тергеуге кедергі жасау үшін қолданылатын бұлтартпау шарасы.
- **Ешқайда кетпеу туралы қолхат:** айыпталушының тергеудің рұқсатынсыз белгілі бір жерден кетпеу міндеттемесі.

Тақырып 2.4. Қазақстан Республикасының азаматтық процессуалдық құқығының негіздері

Азаматтық-процестік құқық ұғымы:

- Азаматтық іс жүргізу құқығы — азаматтық істерді сотта қарау және шешу тәртібін реттейтін құқық саласы.
- Азаматтық процестің негізгі мақсаты — азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, бұзылған құқықтарды қалпына келтіру.

Азаматтық процестің принциптері:

- **Заңдылық:** азаматтық процеске қатысушылардың барлық әрекеттері заңдарға сәйкес болуы керек.
- **Тараптардың теңдігі:** азаматтық процестегі тараптардың құқықтары мен міндеттері тең.
- **Жарыспалылық:** әрбір тарап өзінің дәлелдемелері мен дәлелдерін ұсынуға құқылы.
- **Жариялылық:** заңда көзделген жағдайларды қоспағанда, сот отырыстары ашық түрде өткізіледі.
- **Сот арқылы қорғалу құқығы:** әрбір азамат пен ұйым сотта өз құқықтарын қорғауға құқылы.

Азаматтық процестің кезеңдері:

- **Талап қою:** азамат немесе ұйым сотқа өз құқықтарын қорғауды талап етіп, талап арыз береді.
- **Істі сот талқылауына дайындау:** сот ақпарат жинайды, тараптарды хабардар етеді және істі қарауға дайындайды.
- **Сот талқылауы:** сот істі мәні бойынша қарайды, тараптарды тыңдайды, дәлелдемелерді зерттейді және шешім шығарады.
- **Сот шешіміне шағымдану:** тараптар сот шешіміне апелляциялық немесе кассациялық сатыда шағымдана алады.
- **Сот шешімінің орындалуы:** сот шешімі күшіне енеді және орындалуға жатады.

Азаматтық процеске қатысушылар:

- **Талапкер:** өз құқықтарын қорғауды талап етіп сотқа жүгінген тұлға.
- **Жауапкер:** өзіне қатысты талап қойылған тұлға.
- **Сот:** істі қарайтын және шешім шығаратын орган.
- **Үшінші тұлғалар:** сот шешімінің нәтижесі әсер етуі мүмкін тұлғалар.

- **Тараптардың өкілдері:** сотта талапкердің немесе жауапкердің мүддесін қорғайтын адвокаттар немесе өкілдер.

Азаматтық процестегі дәлелдемелер:

- **Жазбаша дәлелдемелер:** құжаттар, келісімдер, анықтамалар.
- **Қуәлардың айғақтары:** куәгерлердің ауызша айғақтары.
- **Сараптама:** арнайы білімді қажет ететін мәселе бойынша маманның қорытындысы.
- **Заттай дәлелдемелер:** іске тікелей қатысы бар заттар, құжаттар.

Сот шешімдерін орындау:

- Сот шешімі заңды күшіне енгеннен кейін ол орындалуға тиіс. Тарап шешімді өз еркімен орындаудан бас тартқан жағдайда сот орындаушылары арқылы мәжбүрлеу шаралары қолданылуы мүмкін.

Тақырып 2.5. Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының қызметін ұйымдастырудың негіздері

Құқық қорғау органдарының түсінігі:

- Құқық қорғау органдары — қызметі азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, қоғамдық тәртіпті сақтауға, қылмыспен күресуге және елдегі заңдылықты қамтамасыз етуге бағытталған мемлекеттік органдар.
- Негізгі функциялары: құқық тәртібін сақтау, қылмыстардың алдын алу және ашу, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау.

Қазақстан Республикасының негізгі құқық қорғау органдары:

- **Полиция:** қоғамдық тәртіпті сақтауға, қылмыспен күресуге, азаматтардың құқықтарын қорғауға және құқық бұзушылықтың жолын кесуге жауапты.
- **Прокуратура:** заңдардың сақталуын қадағалайды, сотта мемлекет мүддесін білдіреді, қылмыстық істер бойынша мемлекеттік айыптауды қолдайды.
- **Сот жүйесі:** азаматтық, әкімшілік және қылмыстық істерді қарайды, құқықтық даулар бойынша шешімдер мен үкімдер шығарады.
- **Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет:** сыбайлас жемқорлық қылмыстардың алдын алу, анықтау және тергеумен айналысады.
- **Ұлттық қауіпсіздік комитеті (ҰҚК):** ұлттық қауіпсіздік, мемлекеттік егемендікті қорғау, терроризм мен тыңшылыққа қарсы күрес мәселелерімен айналысады.
- **Адвокатура және нотариат:** адвокаттар сотта азаматтардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді, нотариустар мәмілелер мен құжаттарды куәландырумен айналысады.

Құқық қорғау органдары қызметінің қағидаттары:

- **Заңдылық:** құқық қорғау органдарының барлық іс-әрекеттері Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес болуы тиіс.
- **Адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғау:** басты мақсат — азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, олардың заңды мүдделерін қорғау.
- **Жариялылық:** құқық қорғау органдарының қызметі ашық және қоғамдық бақылауға ашық.
- **Әділдік:** құқық қорғау органдарының барлық іс-әрекеттері объективті және әділ болуы керек.

Құқық қорғау органдарының негізгі міндеттері:

- Қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету.
- Қылмысқа және құқық бұзушылыққа қарсы күрес.
- Азаматтардың құқықтары мен мемлекет мүдделерін қорғау.
- Заңдар мен нормативтік актілердің сақталуын қадағалау.
- Құқық бұзушылықтың алдын алу.

Құқық қорғау органдарының өзара іс-қимылы:

- Барлық құқық қорғау органдары өз міндеттерін тиімді орындау үшін бір-бірімен тығыз байланыста жұмыс істейді.
- Бірлескен жұмыс ақпарат алмасу, бірлескен операцияларды жүргізу және қылмысқа қарсы іс-қимылды үйлестіру болып табылады.

Құқық қорғау органдарының қызметін бақылау және қадағалау:

- Құқық қорғау органдарының қызметін прокуратура органдары, сондай-ақ парламенттік және қоғамдық құрылымдар олардың іс-әрекеттерінің заңдылығына және азаматтардың құқықтарының қорғалуына кепілдік беру үшін бақылайды.

Тақырып 2.6. Қазақстан Республикасының қаржы құқығы және салық құқығы негіздері

Қаржылық құқық түсінігі:

- Қаржы құқығы — мемлекеттің қаржылық қызметі, бюджетті, салық жүйесін және ақша айналымын басқару саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Қаржы құқығы мемлекеттік қаржы ресурстарын қалыптастыру, бөлу және пайдалану тәртібін белгілейді.

Қаржылық құқықтың негізгі элементтері:

- **Бюджеттік құқық:** мемлекеттік және жергілікті бюджеттерді қалыптастыруға және атқаруға байланысты қатынастарды реттейді.
- **Банк құқығы:** банктердің және банктік емес қаржы институттарының қызметін, қолма-қол ақшамен және несиелермен операцияларды реттейді.
- **Валюталық құқық:** валюталық операциялар, валюталық резервтерді басқару және халықаралық есеп айырысу саласындағы қатынастарды реттейді.
- **Қаржылық бақылау:** қаржы қаражатын пайдаланудың заңдылығын мемлекеттік қадағалау.

Салық құқығы ұғымы:

- Салық құқығы — салықтар мен алымдарды белгілеуге, есептеуге және төлеуге байланысты мемлекет пен салық төлеушілер арасындағы қатынастарды реттейтін құқық саласы.
- Салық заңнамасының негізгі мақсаты салықтар мен басқа да міндетті төлемдер есебінен бюджетке тұрақты түсімдерді қамтамасыз ету болып табылады.

Салық құқығының негізгі элементтері:

- **Салықтар мен алымдар:** мемлекет белгілейтін, мемлекет мұқтажын қаржыландыру үшін жеке және заңды тұлғалардан алынатын міндетті төлемдер.
- **Салық төлеушілер:** салық төлеу міндеті жүктелген жеке және заңды тұлғалар.
- **Салық мөлшерлемелері:** салық салу объектісіне байланысты пайыздық немесе тіркелген мөлшерде белгіленген салық мөлшері.
- **Салықтық жеңілдіктер:** салық төлеушілердің жекелеген санаттары бойынша салық ауыртпалығын азайту үшін мемлекет ұсынатын шаралар.

Қазақстан Республикасындағы салықтар жүйесі:

- **Тікелей салықтар:** табыстан немесе мүліктен тікелей алынатын салықтар (мысалы, табыс салығы, мүлік салығы).
- **Жанама салықтар:** тауарлар мен қызметтердің бағасына қосылған салықтар (мысалы, қосылған құн салығы, акциздер).
- **Жергілікті салықтар:** жергілікті өзін-өзі басқару органдары алатын салықтар (мысалы, жер салығы).

Салық төлеушілердің міндеттері:

- Салықтарды уактылы және толық төлеу.
- Салық органдарына салық декларациялары мен есептіліктерін ұсыну.
- Салық заңнамасының сақталуы.

Салық заңнамасын бұзғаны үшін жауаптылық:

- Салық заңнамасын бұзу әкімшілік, қаржылық немесе қылмыстық жауапкершілікке әкеп соғуы мүмкін.
- Санкцияларға айыппұлдар, төлемдерді кешіктіргені үшін өсімпұлдар және басқа да мәжбүрлеу шаралары кіруі мүмкін.

Тақырып 2.7. Қазақстан Республикасының экологиялық құқық негіздері

Экологиялық құқық ұғымы:

- Экологиялық құқық — қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық саласы.

- Экологиялық құқықтың негізгі мақсаты — қоршаған ортаны қорғау, экожүйелерді сақтау және тұрақты дамуды қамтамасыз ету.

Экологиялық құқықтың принциптері:

- **Орнықты даму қағидаты:** қоғамның қажеттіліктері мен болашақ ұрпақ үшін қоршаған ортаны қорғау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету.
- **Зиянның алдын алу қағидаты:** экологиялық бұзушылықтарды жоюдан бұрын олардың алдын алуға басымдық беру.
- **Экологиялық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық:** қоршаған ортаға зиян келтіретін тұлғалар зиянды өтеуге міндетті.

Экологиялық құқықтың қайнар көздері:

- Экологиялық құқықтың негізгі қайнар көзі болып табылады **Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі**, сондай-ақ Қазақстан ратификациялаған халықаралық экологиялық келісімдер.
- Басқа көздерге табиғатты қорғау және табиғатты пайдалану мәселелерін реттейтін заңдар, қаулылар және заңға тәуелді актілер жатады.

Қоршаған ортаны қорғаудың негізгі объектілері:

- **Атмосфералық ауа:** ластаушы заттардың шығарындыларын бақылау.
- **Су ресурстары:** өзендерді, көлдерді және жер асты суларын пайдалануды реттеу.
- **Жер ресурстары:** жер ресурстарын ұтымды пайдалану және қалпына келтіру.
- **Орман және жануарлар ресурстары:** ормандарды, жабайы табиғатты және биоәртүрлілікті сақтау.

Азаматтардың экологиялық құқықтары:

- Қолайлы қоршаған ортаға құқық.
- Экологиялық ақпаратқа қол жеткізу құқығы.
- Қоршаған ортаны қорғауға байланысты шешімдер қабылдауға қатысу құқығы.
- Экологиялық құқық бұзушылықтардан келтірілген зиянды өтеу құқығы.

Азаматтар мен ұйымдардың міндеттері:

- Экологиялық заңнама нормаларын сақтау.
- Табиғи ресурстарды ұқыпты пайдалану.
- Қоршаған ортаның ластануын болдырмау бойынша талаптарды орындау.

Экологиялық құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық:

- Экологиялық нормаларды бұзғаны үшін әкімшілік, азаматтық және қылмыстық жауапкершілік қарастырылған.
- Жазалау түрлеріне айыппұлдар, зиянды қалпына келтіру, кәсіпорындардың қызметін тоқтата тұру және басқа да шаралар қолданылуы мүмкін.

Экологиялық бақылау:

- Қазақстан Республикасының Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі сияқты мемлекеттік органдар экологиялық заңнаманың сақталуын бақылауды жүзеге асырады.
- Экологиялық бақылау қоршаған ортаның жай-күйін бақылауды, кәсіпорындарды тексеруді және экологиялық құқық бұзушылықтарды тергеуді қамтиды.

Тақырып 2.8. Халықаралық құқық негіздері

Халықаралық құқық түсінігі:

- Халықаралық құқық — бұл мемлекеттер мен халықаралық қоғамдастықтың басқа субъектілері (мысалы, халықаралық ұйымдар) арасындағы қатынастарды реттейтін құқықтық нормалар жүйесі.
- Ол бейбітшілікті, ынтымақтастықты сақтауға және халықаралық аренадағы дауларды шешуге бағытталған.

Халықаралық құқықтың негізгі принциптері:

- **Мемлекеттердің егемендік теңдігі:** барлық мемлекеттер тең және өздерінің ішкі істерін дербес шешуге құқылы.
- **Күш қолданбау және күшпен қорқыту:** мемлекеттер халықаралық қатынастарда күш қолданудан бас тартуға міндетті.

- **Дауларды бейбіт жолмен шешу:** халықаралық даулар дипломатиялық және құқықтық әдістермен шешілуі тиіс.
- **Адам құқықтарын құрметтеу:** халықаралық құқық жаһандық деңгейде адам құқықтары мен бостандықтарын қорғайды.
- **Мемлекеттердің ішкі істеріне араласпаушылық:** ешбір мемлекеттің немесе халықаралық ұйымның егеменді мемлекеттің ішкі істеріне араласуға құқығы жоқ.

Халықаралық құқықтың қайнар көздері:

- **Халықаралық шарттар:** мемлекеттер арасындағы қатынастардың нақты аспектілерін реттейтін келісімдер.
- **Халықаралық әдет-ғұрыптар:** құқықтық нормалармен танылған қалыптасқан тәжірибелер.
- **Жалпы құқықтың принциптері:** барлық мемлекеттер мойындаған нормалар.
- **Халықаралық ұйымдар мен соттардың шешімдері:** мысалы, БҰҰ, Халықаралық соттың шешімдері.

Халықаралық құқық субъектілері:

- **Мемлекеттердің:** егемендікке ие халықаралық құқықтың негізгі субъектілері.
- **Халықаралық ұйымдар:** мемлекеттер арасындағы әрекеттерді үйлестіру үшін құрылған субъектілер (мысалы, БҰҰ, Дүниежүзілік сауда ұйымы).
- **Ұлттар мен халықтар:** тәуелсіздік немесе өзін-өзі анықтау үшін күресетін субъектілер.
- **Жеке тұлғалар және заңды тұлғалар:** белгілі бір жағдайларда, мысалы, адам құқықтарының бұзылуы сияқты халықаралық қатынастардың қатысушылары болуы мүмкін.

Халықаралық құқықтың салалары:

- **Халықаралық гуманитарлық құқық:** қарулы қақтығыстардағы адамдардың құқықтарын қорғауды реттейді (мысалы, Женева конвенциялары).
- **Халықаралық экономикалық құқық:** мемлекеттер арасындағы сауданы, инвестицияларды және экономикалық қатынастарды реттейді.
- **Халықаралық экологиялық құқық:** халықаралық деңгейде қоршаған ортаны қорғауға бағытталған.
- **Халықаралық теңіз құқығы:** теңіз кеңістіктері мен ресурстарын пайдалануды реттейді.

Халықаралық құқық органдары:

- **БҰҰ (Біріккен Ұлттар Ұйымы):** бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жауапты негізгі халықаралық ұйым.
- **БҰҰ-ның Халықаралық соты:** мемлекеттер арасындағы дауларды қарайтын сот.
- **Халықаралық төрелік соттар:** халықаралық бизнес пен сауда қатынастарына қатысты жеке дауларды шешу.

Халықаралық жауапкершілік:

- Мемлекеттер халықаралық міндеттемелерді бұзғаны үшін жауап береді. Халықаралық құқық бұзылған жағдайда санкциялар немесе зиянды өтеу шаралары сияқты жауапкершілік қолданылуы мүмкін.

5. Оқытудың жоспарланған нәтижесін бақылау

Бақылау ағымдағы және аралық аттестаттауды өткізуді көздейді, уақыт есебінен жүргізілетін бақылау жұмысы, тестілеу және сынақ, осы пәнді оқуға бөлінген.

Мемлекеттік стандартқа сәйкес білім беру бағдарламасын іске асыру кезінде техникалық және кәсіптік білім берудің жалпыға міндетті стандартымен өткізу көзделген: - сынақтар -1, бақылау жұмысы - 1

Бақылау жұмысының тақырыбы – Қазақстан Республикасының еңбек құқығы

6.Әдебиеттер мен оқыту құралдарының тізбесі

6.1 Негізгі әдебиеттер

1. Құқық негіздері. Оспанов К.И.А., Алматы: Жеті жарғы, 2014
2. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы. Академиялық курс. Сапарғалиев

Алматы қ.А.: Жеті жарғы, 2013

3. Мемлекет және құқық негіздері. Кәкімова М. Астана: Фолиант, 2014

4. Еңбек шарттары. Б.. LEM баспасы, 2014

5. Салықтық құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілік. Е.В.Порохов. Астана: Фолиант, 2014

6. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексін іс жүзінде қолдану. Б.. LEM баспасы, 2014

6.2 Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілерінің тізбесі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы А., 1995 (өзгертулер мен толықтырулармен 21.05.2007)

2. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі. Жалпы және арнайы бөлімдер. А., 1999 (өзгерістер мен толықтырулармен 20.12.2004)

3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. А., 1997 (өзгертулер мен толықтырулармен 21.12.2002)

4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекс. А., 2001 (өзгертулермен және толықтырулармен 01.2015)

5. Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі. А., 2007

6. "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" Заң А., 07.01.2012 ж

7. "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы" Заң 02.07.1998 ж.

8. Президенттің Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы 26.12.2014 жылғы

9. "Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы" ҚР Заңы (29.12.2014 жылғы жағдай бойынша өзгерістермен)

6.3 Қосымша әдебиеттер

1. Қазақстан және Орта Азия тарихындағы халықаралық құқық. Оқу құралы. Астана: Фолиант, 2011 жыл

2. Құқық негіздері. Мелихова Л.В., Феникс, 2011 жыл

3. Құқық негіздері. Зенин И.А., Заңдылық, 2012

4. Құқық негіздері. Крылова З.Г. Жоғары мектеп, 2014 ж

5. Құқық негіздері. Шишко Г.Б. Кітап үйі, 2011 ж

6. Омаров Н. "Қазақстан Республикасындағы тұтынушылардың құқықтарын қорғау" Хабаршысы ҚазҰПУ Алматы, 2013

6.4 Ұсынылатын оқу құралдарының тізімі

1. Аюпова З.К. Қазақстан Республикасының мемлекет және құқық тарихы. 2014. Электрондық CD-дегі оқулық

2. Аюпова З.К. Тарих шет елдердің мемлекеттері мен құқықтары. 2015. Электрондық CD-дегі оқулық

3. Әбдірашев Р. М. Сералиева А. М. Тергеу сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар қылмыстар. 2015

CD-дегі электронды оқулық жылы

4. Бассейн Ю.Г., Сүлейменов М.Қ. Республиканың Азаматтық кодексіне түсініктеме Қазақстан. Электрондық оқулық. 2012

